

Kutatások a katonai területium déli részén: Budaújlak (Bp., II. ker.) a római korban

(Bp. II. ker., Lajos u. 4-6. –
Cserfa u. – Bécsi u. 3.)

Budaújlak II. kerületi részének régészeti kutatása a terület revitalizációjának megindulásával kapott új lendületet. A korábbi évek földmunkái nyomán előkerült elszórt leletek, valamint az esetenkénti leletmentések, kisebb ásatások eredményeinek számbavétele során fokozatosan bontakozik ki a térség történeti – topográfiai helyzete, jelentősége. (3. kép)

A több mint száz éve folyó aquincumi feltárások kezdetben a polgár városra korlátozódtak, majd a figyelem az Óbuda területén létesült katonai tábor és katonai település kutatására irányult. Utóbbit előse-

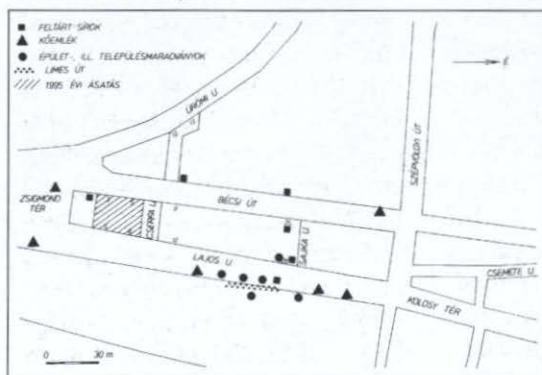
Research on the southern part of the Aquincum military territorium: Budaújlak in the Roman Period

(Bp. District II, 4-6 Lajos street -
Cserfa street - 3 Bécsi street)

With the start of revitalization in the area, archaeological research in the part of District II called Budaújlak has gained new momentum. The historical, topographic layout and resulting archaeological significance of the area was gradually revealed through consideration of the scattered remains that came to light as the result of earth moving work in earlier years and the results from occasional rescue work as well as smaller excavations (Figure 3).

At the beginning of the more than 100 years of excavation work in Aquincum, research was restricted to the Civil town. Subsequently, attention

was directed to the military fortress and military settlement in Óbuda. The latter was helped by large scale excavations that paralleled the great state developments between 1973-1985 which were both numerous and rich in finds and whose academic results shed light on details of Roman Period

3. kép

gítették az 1973–1985. közötti nagy állami beruházásokkal párhuzamosan folyó, számában és leletgazdagságában is nagyméretű ásatások, melyek tudományos eredményeként a római kori topográfia részleteire is fény derült. A mai Flórián-tér környékén épített legiótábor s az azt övező ún. katonaváros (*canabae*) – melynek déli határaként kb. a Nagyszombat utcai amfiteátrum jelölhető meg – azonban csak településszerkezeti súlypontot jelent a római kori Budán. Az ezen kívül eső terület, mely szintén a legió „illetékességi területe” (*territoriuma*) volt, elszórtabb beépítésű, mezőgazdasági művelés alá vont földekkel tarkított, korszakonként változó jelentőségű.

Budaújlak római kori helyzetének két, a régészeti leletek prognosztizálása szempontjából fontos tényezőjét korábbi ismereteink alapján is bizonyosan tudtuk. Az egyik a különböző katonai táborokat összekötő ún. limesút, mely ezen a részen nagyjából a mai Lajos utca vonalában haladt (Szirmai Krisztina ásatása 1989, II., Lajos utca 23–31. Régészeti Füzetek 43 (1991) 23.). A limesút mentén időről időre megújított, néhány méterrel odébb újraépített őrtornyok álltak, melyek környezetében sűrűbb beépítettséget találunk. (Wellner István leletmentése,

archaeological topography. The legionary fortress found in the area of present day Flórián square and the surrounding so-called Military town (*canabae*) are bordered by the Nagyszombat street amphitheatrum in the south. This area, however, is only the pivotal point of settlement structure in Roman Period Buda. Areas expanding beyond this center also belonged to the legion's "sphere of interest", that is, formed its territory. This territory was more sporadically built up and also included fields. Its significance changes through various periods.

Two previously known features of the Roman Period location of Budaújlak are certainly of great importance from the viewpoint of prospecting archaeological finds. One of these is the limes road that connected military forts which ran, more-or-less, in the line of Lajos street in the studied area (excavations by Krisztina Szirmai, District II. Lajos street 23-31, Régészeti Füzetek 43 /1991/ 3. 1989). Watchtowers built along the limes road were periodically reconstructed within a few meters distance of their original locations, while their environs were occupied by densely built houses (rescue excavations by István Wellner, drainage works in the Zsigmond square to Szépvölgyi street section of Lajos

203
csatornafektetés a Zsigmond tér-Szépvölgyi út közötti szakaszon a Lajos utcában, 1958. – WELLNER, Archeológiai Értesítő 1959., 210. illetve Facsády Annamária ásatása, II., Lajos utca 26.–Sajka utca 4.–Bécsi út 25, 1993.) A másik tényező a néhány részletében feltárt vegyes rítusú, hamvasztásos és csontvázas temetkezéseket egyaránt magába foglaló temető, melyet a kora római kortól kezdve a Kr. u. 4. századig használtak. (Kaba Melinda leletmentése, 1958, Facsády Annamária, 1993.)

A röviden felvázolt történelmi – topográfiai képet igazolja és gazdagítja is egyben a II. – Lajos u. 4–6.–Bécsi út 3.–Cserfa utcai telek 1995. július 26.–december 15. között tartó régészeti feltárása, melynek során a régészeti munka két nagyobb kutatási egységre összpontosult: részben a limes út menti beépítettség mértékének tisztázására, részben a Bécsi út mentén jelenlegi adataink szerint kb. a mai Zsigmond térig húzódó, több periódusú és rítusú római kori temető feltárására.

A temetkezés megkezdése előtti, azaz a Kr. u. 2. század első harmada előtti időszakból nagyméretű, cölöpszerkezetes épület nyomai maradtak ránk. A löszös altalajjal bedönögölt cölöpnymok sorát kelet-nyugati irányban követhettük, s kibontottuk a valószínűleg a cölöpsorhoz

Street in 1958. WELLNER, Archeológiai Értesítő 1959., p. 210 and excavations by Annamária Facsády, Lajos street 26 - Sajka street 4 - Bécsi street 25, 1993). The other important feature is a partially excavated cemetery with mixed rites including both cremation and inhumation graves. It was used from early Roman times until the 4th century AD (rescue excavations by Melinda Kaba in 1958, Annamária Facsády in 1993).

Additional excavations were carried out in District II. at the Lajos street 4 to 6 - Bécsi street 3 - Cserfa street lot between July 26 and December 15 in 1995. During the course of this operation attention was focused on two major lines of research. One of these was the assessment of settlement density along the limes road. The other was the excavation of the Roman cemetery stretching (to our present knowledge) along Bécsi street approximately to Zsigmond square. This cemetery spans several periods and is multi-ritual as well. Remains of a large timber building also survived from the times preceding the first burials, that is, the first third of the 2nd century AD. The row of posts ran in an east-west direction as is shown by the post holes filled with the yellowish, loessy sub-soil. The foundations of the northern wall that probably belonged to the row of posts, was also

tartozó északi fal alapozását, valamint a falhoz csatlakozó kelet-nyugati irányú utat. A római kori temetőrész parcellája a leendő építési terület déli részén összpontosult. A feltárt 21 sír többsége szórt hamvas temetkezés, azaz az elhunytat egy központi égetőhelyen elhamvasztották, s csak hamvait földelték el a máglya maradványaival együtt az előre elkészített és gyakran finom agyagréteggel is kitapasztott sírgödörben. Néhány esetben a visszahantolt sírra lapos köveket fektettek. Csupán négy ún. csontvázas – azaz égetés nélküli – sírt találtunk a területen, ezek közül kettő koporsóban eltemetett gyermek teteme volt.

A rómaiak hiedelme és szokása szerint a túlvilági útra ételt-italt tartalmazó kerámiaedényeket helyeztek a hamvak mellé. A tehetősebbek drágább, más provinciákból importált terra sigillata vagy bronzedényeket, üvegpalackot és üvegpoharakat adtak az elhunytal. Csaknem mindegyik sírban érmet is találtunk, s a feltárt temetőrészben viszonylag gyakori kísérő tárgy volt az agyagmécses is. A néhány gazdagabb melléklettel ellátott temetkezés közül is kiemelkedik a 11. sorszámu, minden bizonnyal női sír, melybe a hamvak mellé a lefedett tálba helyezett sertésborda mellett az elhunyt több kedvenc használati és viseleti tárgyát is

excavated together with a section of the east-west road that joined the wall's line. The lot of the Roman Period cemetery was concentrated in the southern section of the modern development area. Most of the 21 graves recovered there were scattered cremation burials, so that the deceased was cremated at a central place and only the ashes were entered with the remains of the pyre in a carefully prepared pit which was often plastered with a thin layer of clay. In some cases, the already filled pits were covered with flat stones. Only four inhumations, that is non-cremated graves, were found in this area. Two of these were the remains of children buried in coffins.

According to the beliefs and customs of Romans, ceramic pots containing food and drinks were placed by the ashes which served as grave goods for the other world. Wealthier people buried terra sigillata or bronze vessels, glass bottles and cups together with the deceased. Almost all graves contained coins as well while clay lamps were also relatively frequently included among the grave goods recovered from the cemetery's excavated section. Grave 11, probably that of a woman, stands out even among the wealthier burials. In addition to the human ashes, it contained pig ribs deposited in a neatly covered bowl and several utilitarian objects as well as items from

elföldelték. Sírjából aranyberakásos ezüstfibula, aranylunula, különböző féldrágakő és borostyángyöngyökből és csüngőkőből álló nyaklánc, gemmával díszített gyűrű, bronzorsó, valamint egy ép, madáralakos csavart üvegpálca került elő (4., 5. kép).

Megkülönböztetett figyelmet érde-

her costume. These included a silver fibula with gold inlay, a golden lunula, a necklace composed of beads made from semi-precious stones and amber as well as pendants, a gemma decorated ring, a bronze spindle and a delicate glass stick decorated with a bird figurine (Figures 4 and 5).

4. kép

5. kép

melnek a sírkertek. Az 1. számú sírkert keleti oldalába illesztették az elhunyt emlékére állított sírkövet, melynek feliratos része ugyan nem maradt ránk, a valamikori legalsó mező domborműve azonban mind témáját, mind kompozícióját tekintve jelentős helyet foglal el az aquincumi, sőt pannóniai reliefek között (6. kép). A lupa capitolina ábrázolást – az ikreket szoptató anyafarkast – keretbe foglaló két pásztor alakjának Attis-

Burial grounds deserve special attention. The tombstone erected in memory of the deceased was placed on the eastern side of Burial Ground 1. although no inscription survived on this stone, the relief on what was the tombstone's lower portion has a distinguished place among the reliefs from Aquincum or even all of Pannonia both in terms of its theme and composition (Figure 6). The Attis posture of the two shepherds who frame the lupa capitolina, that is the she-

6. kép

tartása, valamint egyikük kezében az iratkeres új motívum az eddig ismert, csekély számú, Róma eredetmondájára utaló domborművek között. A 2. számú sírkert kerek alaprajza és belső díszítést tartó alapozása, valamint külső, többretegű, téglaporos vakolata említésre méltó. Valószínűleg a harmadik, négyzetes alaprajzú sírkerthez tartozhatott az utóbbi-tól nem messze előkerült, féloszlop alakú, a sírkert falazatát lezáró és díszítő kő. A három sírkertbe ugyancsak elhamvasztva temették az elhunytakat (7. kép). A temetőparcellában egyedülállóan csak a kerek, columbáriumként értelmezhető sírkertben (8. kép) figyelhetünk meg egy-

7. kép

wolf nursing the Twins, as well as the scroll in the hand of one of the shepherds, represent a new motif among the few reliefs referring to the myth of Rome's origin. In the case of Burial Ground 2, the round ground plan, the foundations supporting the inner decoration and the multi-layered brick-powder plastering

on the outside are of particular interest. The semi-colon-shaped stone that closed and decorated the wall of a burial ground must have belonged to Burial Ground 3 with its square ground plan. People were entered in a cremated state in these burial grounds (Figure 7). Superposed burials were observed only in the cemetery lot where round, columbarium-like burial grounds occurred

8. kép

másra temetkezést. A 3. számú sírkert érdekessége, hogy a gazdag mellékletet külön, egy kisebb gödörben hantolták el (9. kép). A sírkertek közötti egyetlen, díszítetlen, kirabolt szarkofágban megtaláltuk a belehelyezett két eltemetett csontvázának maradványait. A temetkezések zöme a Kr. u. 2. század folyamán történt, csak néhány sír esetében gondolhatunk ennél későbbi használatra. A temetőrészlet észak felől szegélyező falat (10. kép) a Kr. u. 3. század második felében ún. *halszálka* mintával (*opus spicatum*) a korábbi keletnyugati útra építették, s az út szintjét megújították. Az úttól északra temetkezési nyomokat nem találtunk, a terület

9. kép

(Figure 8). A special feature of Burial Ground 3 is that the rich grave goods were entered in a small, separate pit (Figure 9). Remains of two skeletons were identified in the only, undecorated and robbed sarcophagus found in the cemetery. The majority of burials took place during the 2nd century AD, only a few

graves may have been dug somewhat later. The northern wall of this section of the cemetery, with its herring bone (*opus spicatum*) technique (Figure 10) was built on the road running east to west during the second half of the third century AD. The road's surface was then renewed. No trace of burials were found north of the road. The section of a building with no identifiable function was

északkeleti részén egy eddig nem tisztázott funkciójú, a középkor folyamán is használatba vett, a későrómai korban épült épület egy részét tártuk fel, melynek kőkeretes bejárata és küszöbkövei épen maradtak ránk (11. kép).

10. kép

A feltárt területen a DOM Rt. és a BUVÁTI Rt. beruházásában épülő iroda- és lakóépület alatt többszintes mélygarázs létesül, ami miatt a napjainkig megmaradt kultúrrétegek teljesen megsemmisülnek. A beruházó pozitív hozzáállásának köszönhetően azonban – az OMVH elvi segítségével – mód nyílt a kiemelkedő jelentőségű emlékek (sírkeretek, opus spicatumos fal, későrómai épület) megmentésére és a környék történelmi hangulatát is biztosító bemutatására.

R. Facsády Annamária

partially excavated in the northeastern section of the studied area. It was built in Late Roman times but remained in use during the Middle Ages as well. The stone-framed entrance and stone doorsteps of this building were well preserved (Figure 11).

11. kép

In the former excavation area, a multi-storey underground parking facility is being built under the office- and apartment block erected by the DOM Joint-stock Company and the BUVÁTI Joint-stock Company. Consequently, the culture bearing layers that had been preserved until modern times were irreversibly destroyed. However, thanks to the investors' positive attitude and with the theoretical support of the National Office of the Protection of Monuments it became possible to save the most outstanding Roman Period features (burial grounds, wall with opus spicatum design, Late Roman building) in a way that also guarantees the historical atmosphere of the environment.

Annamária Facsády